

AKTUÁLNOST ODKAZU DÍLA KRISTÍNY ROYOVÉ¹

(Marek Říčan)

I. CO JE AKTUÁLNÍ

Na úvod se musíme zeptat, co to znamená, že je něco aktuální, jakým způsobem může být něco aktuální. Na jedné straně jsou aktuální ta díla, která reflektují dnešní dobu a zachycují věci, které dobře známe: např. seriál *Život na zámku* odráží (mj.) problém restitucí, v soudobých seriálech figurují auta, která po našich silnicích skutečně jezdí, a slyšíme v nich i řeč, reakce a frazeologismy, které jsou pro tuto naši dobu typické – týká se to i celkového stylu uvažování.²

Pokud jde o dílo K. Royové(1860-1936), může se zdát, že (dnes) aktuální není, vypráví o jiné době a o jiném světě: Rakousko-Uhersko není, Československo není, maďarizační problémy nejsou, život na venkově se změnil, pasáči nejsou, děti nechodí po službách a nehrozí jim, že by z finančních či sociálních důvodů nemohly dosáhnout vzdělání (– naopak mrknou-li se na www.seznam.cz, ohromí na exkurzi v letadle svými znalostmi i leteckého inženýra či pilota, jak ukazuje jedna televizní reklama). Jde jistě o to, že díla z jiných časů mohou být aktuální tím, že popisují problémy, které jsou aktuální i dnes a že je třeba táto základní témata odlišit od dobového koloritu(komasací, podplameníků, mendíků a bířešů). Ale ještě důležitější z hlediska pojetí aktuálnosti daného díla je, zda-li **sami chceme najít, vidět** (a vzít si z něho) něco aktuálního. Ono je totiž možné více či méně zavírat oči před něčím aktuálním. K lepšímu ocenění aktuálnosti díla je tedy třeba **iniciativního přístupu čtenáře**, neboť četba je činnost interaktivní – člověk se konfrontuje s tím, co čte, i vícekrát se k tomu může vracet.

Už jsme naznačili a teď ozřejmujeme, že příběhy Kristíny Royové jsou na jedné straně v maximálně možné míře zasazeny do své doby a prostředí, v nichž se odehrávají: svědčí o tom už samotný jazyk čili pojmy i sloh, které autorka používá.³ A zdůrazňovat, že autorka

¹ Tato přednáška, nyní rozšířená a pozměněná, zazněla na mezinárodní konferenci o životě a díle Kristíny Royové pořádané Slezskou církví evang. a.v. a dalšími církvemi 17.9. 2005 ve Smilovicích u Třince.

² Může se stát, že dílo reflektuje dnešní situaci jen v těch vnějších věcech, ale nerozebírá, neřeší její problémy, její základní témata. Takové může být i přání diváka: **vidět** aluze na **situace**, které sám prožívá, např. v podnikání či v rodinném životě, ale **nepouštět se do** hlubších **problémů**. Dílo Kristíny Royové takové není, a třebaže se v něm její současník, venkovan či pán, „našel“, autorka se cílevědomě zaměřuje na hlubší otázky.

³ K. Royová používá mnoho výrazů, které jsou dnešní slovenštině pro svou zastaralost cizí(např. partica, dále nářečních obrátů anebo čechizmů a slov přejatých z jiných jazyků, zejména z němčiny(lajblík) – proto je ke každému dílu *Výberu zo spisov* připojen slovník. Dále pravopis děl K.R. vydaných za první republiky se liší od pravopisu uplatňovaného ve *Výberu zo spisov*, někdy se to týká i samotných názvů knih. Tento rozdíl se týká i

nechává konfrontovat své hrdiny tehdejšími společenskými problémy⁴, znamená nosit dříví do lesa. Na dvouvrstevném podkladě tvořeném jazykem a dějinným kontextem pisatelka rozvíjí **témata**, která jsou **nadčasová a všelidská**. Mezi „nadčasová“ témata bychom mohli zařadit vše, co se týká vztahu s Bohem, smyslu života, věčnosti⁵ apod. K „všelidským“ patří otázky kvality způsobu života, mezilidských vztahů a věcí, které s nimi souvisejí. Aktuálnost těchto problémů pak více vyniká díky sondážím do duše hrdinů K.R.⁶ To je první důvod aktuálnosti jejích děl. Témata, kterými se zabývá, nejsou povrchní, zábavná, ale hluboká, seriózní, tak seriózní, že mohou působit až nepopulárně (např. odsouzení, ale i řešení alkoholismu⁷; anebo otázka vědomí vlastního hříchu, jeho odčinění⁸ a nalezení vztahu k Bohu skrze k Ježíše Krista).

Aktuálnost spočívá v kritickém duchu příběhů čili nejde o „limonádu“, o „výpravny příběh, který má zanést čtenáře do snivých dálav...“ Příběhy K.R. či jejich sekvence vyznívají více či méně jako odsouzení, implicitní či explicitní – to je styl aktualizace v díle K.R., kdy autorka zaujímá **osobní postoj a vyzývá k němu i čtenáře**⁹, ať z konce devatenáctého či z počátku našeho (21.) století. Jde např. opět o odsouzení alkoholismu a opilosti¹⁰, odsouzení zanedbávání vzdělávání dětí¹¹, sociální nerovnosti, národnostního útlaču Slováků Maďary atp. Kritický duch děl K.R. ukazuje, že jí dané problémy nebyly lhostejné, samotné formy autorčina křestního jména. Royová se podepisovala „Kristina“, tedy druhé „i“ je krátké – na rozdíl od nového slovenského pravopisu.

⁴ Mám na mysli chudobu, sirobu, sociální rozdíly, národnostní útlak, emigrační vlny atd. Je třeba jasně poznamenat, že aktuálnost motivů v díle Royové, vynikne, sledujeme-li pozorněji dějinné události doby jejího života.

⁵ Z hlediska takto pojímané aktuálnosti se sluší poukázat na povídku *To, čo večne trvá*, která o problému, co je stálé, nepomýjí a čeho by se měl člověk přidržet, přímo pojednává. Viz *Výber zo spisov VIII*(1993), s. 123-124, 140, 163.

⁶ Příkladem je vyličení Judčina odcizení vůči manželovi, který ji zbil, viz *Šťastie*: Myjava, nákladom D. Pažického, s. 96-97/ *Výber zo spisov IV*(1991), s. 68-69.

⁷ Viz povídka *Keď nikde nebolo pomoci... Výber zo spisov V*(1991), s. 55-59, zvláště s. 50-51.

⁸ Baron Rainer lituje, že opustil vlastního syna a snaží se mu to vynahradiť (*Bludári*. 3. vydanie. Stará Turá: vlastným nákladom: 1921, s. 150-151, 92, 100-101/ *Výber zo spisov X*(1997), s. 128-129, 78, 85-86); starý Kračinský surově zmlátí svého syna Štefana pro víru, výčitky svědomí zahlušuje dalšími zuřivými ranami a pak návštěvou krčmy, později se jeho postoj změní: *tamtéž*, s. 41, 48-50, 53-54/*tamtéž*, s. 35-36, 41-43, 46.

⁹ V této souvislosti je třeba říci, že aktuálnost děl K.R. bylo současnému čtenáři umožněno zaregistrovat v plné míře naléhavosti až s příchodem posledního, XV., dílu *Výberu zo spisov*(2001), kde se nacházejí její letáky a různé drobné příběhy. Royová důrazně varuje před alkoholismem, přímo se obrací ke čtenáři, oslovuje milovníky alkoholu, oslovuje také rodiče v otázce výchovy dětí, píše o dalších mezilidských vztazích a významu příkladného života; často také vyzývá, aby se člověk včas smířil s Bohem a dal svůj život do pořádku, protože nikdy neví, kdy může přijít smrt. Z tohoto osobního tónu zaznívajícího právě v jejích letáčích můžeme vydedukovat další důvod aktuálnosti její práce: Royová nepsala pro tvorbu samotnou, ale především proto, aby vzdělávala a napomínala a povzbuzovala lid, **aby** konkrétním a zásadním způsobem **pomohla** jiným a oslavila Boží jméno. Její spisba je vlastně účelová – v dobrém slova smyslu; ostatně existovali tehdy autoři, kteří by svou tvorbou nechtěli pomoci národu?

¹⁰ Například, když se Lesina trápí tím, že v opilosti nechal svého synka zabloudit v lese. Viz *Výber zo spisov II*(1990). *V slnečnej krajine*, s. 80-81.

¹¹ „Kňazia pokrstili deti; a jak tie deti vládaly v zime chodiť hodinu i dve neschodnej cesty do školy pri nedostatočnej obuvi a šatstve, tak vychodily školu; jak nie, nenaučily sa čítať ani písať. I tak bolo dobre; nevedel otec ani mať, nemusí byť syn múdrejší.“ Viz *Bludári*, s. 7/*Výber zo spisov X*, s. 7.

ba naopak; druhou stranou odsouzení těchto problémů je hluboký **soucit** s těmi, kdo kvůli nim trpí.¹² Ona aktuálnost pak spočívá v **odhodlání něco řešit**, k problému se postavit a nebyť pasivní.

II. AKTUÁLNÍ MYŠLENKY V DÍLE KRISTÍNY ROYOVÉ

1) Celkové pozvednutí národa

K.R. vnímala citlivě neutěšenou situaci svého národa¹³: byla tu **maďarizace**¹⁴ a s ní spojené rozličné ponižování¹⁵ Slováků a potlačování jejich kultury jako méně hodnotné¹⁶, což se projevovalo nejen na chudině, ale i v kruzích slovenské inteligence.

Byla tu **chudoba** a z ní pramenící další sociální problémy: alkoholismus, trpký život sirotků apod.¹⁷

Byla tu **nevzdělanost**¹⁸ a **nekulturnost lidu**.¹⁹

¹² Určitou lítost vzbuzují i provinilci, kteří zůstávají v zajetí svého hříchu. Anna a Jožko v příběhu *Stratení (Výber zo spisov IV-1991-*, s. 266-267). Anna otrávil svého manžela, aby si mohla vzít jeho bratra Jozefa, s nímž mu byla nevěrná.

¹³ Záleželo jí na jejím národě: „I když duchovné sbratrenie je užším sväzkom, než spojenie krve; – vzdor tomu naše modlitby, snahy a práce v prvom rade patria vždy tomu ľudu a tej krajine, z ktorej sme pošli, a tak všetko záleží i nám na tom, aby nášmu národu trvale bolo pomôžené.“ Viz předmluva k románu *Za presvedčenie čili z Mezopotámie do Kanaánu*. II. vydanie. Stará Turá: vlastným nákladem, 1924.

¹⁴ V listopadu 1868 odhlasoval Uherský sněm tzv. článek 40, který sice hovoří o rovnosti všech občanů, ale uzákoňuje, že v Uhrách existuje jen jeden národ – maďarský. Zákony (článek 18 z roku 1879 a článek 26 z roku 1893) bylo zavedeno povinné vyučování maďarštiny na lidových školách. Maďarizační proces vyvrcholil v roce 1907 tzv. Apponyiho zákony, které prosazovaly zvýšený vliv státních orgánů i na církevních lidových školách a vedly k odstraňování slovenštiny jako vyučovacího jazyka. Maďarština byla pak povinná i v předškolních zařízeních pro děti. Příběh Danka Žilinského (viz pozn. č. 52) a jeho přátel coby členů panslavistického spolku (z románů *Za presvedčenie* a *Na rozhraní*) vůbec neodpovídá od reality: Panslavismus byl (pomadžarštěným) generálním konventem evangelické církve prohlášen r. 1882 za kanonický přestupek, za který mohli být Slováci vylučováni z církevních úřadů. K celé této poznámce viz VESELÝ, Daniel. *Dejiny kresťanstva na Slovensku. Učebnica evanjelického náboženstva pre stredné školy*. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1994, s. 54-55, 58. O maďarizační politice viz také KOVÁČ, Dušan. *Dejiny Slovenska*. Praha: Nakl. Lidové noviny, 1998, s. 138-140, 156. Z hlediska maďarizace v evang. církvi podává Veselého materiál dokonce o něco více informací, než Kováčovy *Dejiny Slovenska*.

¹⁵ *Súsedia*, Stará Turá: vlastným nákladem, 1927, s. 100/ *Výber zo spisov XII*(1998), s. 93.

¹⁶ Výstižné vykreslení tohoto postoje ke Slovákům podává řeč profesora M. v románě *Za presvedčenie*, s. 40-41/ *Výber zo spisov VIII*(1993), s. 47-48. Dalším příkladem je vyloučení pěti slovenských mladíků z učitelského ústavu v P., *tamtéž*, s. 53-54/ *tamtéž*, s. 60-61, nebo povídka *Divné milosrdenstvo*(*Výber zo spisov V*, s. 165, 167). Ta vůbec nejsilněji a nejbolestněji nastiňuje a odsuzuje problém a dosah maďarizace. Vývoz slovenských do maďarských území také nebyl pouhým literárním výmyslem, ale skutečností – jedním z extrémních projevů činnosti maďarizačního spolku FEMKE založeného r. 1883 v Nitře. Viz KOVÁČ, D. *Dejiny Slovenska*, s. 145.

¹⁷ O hospodářském postavení Slováků ve druhé polovině 19. stol. viz KOVÁČ, D. *Dejiny Slovenska*, s. 142-143.

¹⁸ V roce 1918 bylo na Slovensku 30-40% analfabetů – následek dosavadního dlouhodobého maďarizačního úsilí. Viz VESELÝ, D. *Dejiny kresťanstva na Slovensku*, s. 61.

¹⁹ Slečna Milica Žilinská, budoucí učitelka, je zhržena, když vidí slovenský lid „zblízka“, na palubě lodi směřující na „Dolnú zem“: jsou to lidé špinaví, zanedbaní, primitivní, zkrátka lůza. Milica se jich stítí. Ve svých představách totiž nosila romantický, vybájený obraz slovenského lidu, který se ve skutečnosti choval úplně jinak.

Byl tu **lhospetný, pouze formální přístup k víře a církvi.**²⁰

K. Royová nevěnuje pozornost problému svého národa ve všech svých knihách, můžeme však říci, že ve valné většině je tento zájem vysloven mezi řádky, implicitně.²¹ Je ovšem několik děl, kde tento problém tvoří jejich páteř a základní motiv, např. knihy *Za presvedčenie* a *Na rozhraní*.²²

K.R. viděla řešení všech problémů slovenského národa v Ježíši Kristu. K celé otázce přistupovala komplexně. Ano, národ se potýká se zaostalostí, alkoholismem, chudobou atd., ale nelze se spokojit jen s dílčími řešeními, problém je třeba řešit celkově, natrvalo.²³ Základním problémem je **hřích**²⁴, základním problémem je duše odcizená od Boha, duše nevykoupená Kristovou krví, duše obtížená hříchy, duše, která se řídí svou pýchou a v níž není lásky k člověku, naopak myslí na sebe a je obestřena nevědomostí a temnotou. Hřích se promítá do všech oblastí života – i do smyslu pro pořádek a vzdělání.²⁵ Když však do duše člověka zasvitne světlo Kristovo, mění se jeho přístup ke všemu: vyznává hříchy, jeho svědomí se stává citlivým, bohatí přestávají být lhospetní vůči chudým... V Kristu spočívá skutečná svoboda slovenského národa, ať v době monarchie a maďarizace, nebo za samostatného Československa. Svou duchovní vizi pro slovenský národ vložila K.R. do úst nikoliv vzdělanci, ale prosté ženě, babičce Šimonové z románu *Súsedia*: „No, až prijme osvobodený slovenský národ Krista Ježiša za svojho Pána, až On ho osvobodí od hubiacich hriechov, potom to teprve bude ten ľud, aký ho oni chceli mať. ...Keby do každej obce slovenskej prišlo prebudenie k novému životu, a zvolili by si Ježiša Krista za svojho Kráľa a prijali Jeho za svoj zákon pre život každodenný, jako to učinili tu, v Zorovciach, ó, tak by

Milica je rozčarovaná, jakýže to lid byl předmětem jejích pedagogických ideálů, které se tak radikálně rozcházejí s realitou. Její bratr jí říká, že takovýto lid je možno vzkřísit jen „samožertvennou láskou“, jistě tak hovořil ze srdce samotné Royové, která znala pravou tvář slovenského lidu, a proto mu z lásky chtěla sloužit. Viz *Za presvedčenie*, s. 109-113/ *Výber zo spisov VIII*, s. 111-114.

²⁰ *Súsedia*, s. 32-33./ *Výber zo spisov XII*, s. 34 –35.

²¹ Je to zřejmé, již z krátkých zmínek, např. o slovenském kroji jako volbě odívání jejich hrdinů, viz *Výber zo spisov III*(1990). *Druhá žena*, s. 89; podobně Šťastie, s. 236/ *Výber zo spisov IV*, s. 156.

²² Měli bychom ještě rozlišit díla, ve kterých národnostní otázka nehraje ústřední roli jako ve výše uvedených románech, není však ani marginální a tvoří spíše podklad, který je více či méně vystupuje do popředí(*To, čo večne trvá*; *Súsedia*; *Staniša* atp.)

²³ Důkazem, že Royové na národní obrodě skutečně záleželo a že její přístup k tomuto problému nebyl povrchní, je diskuse mezi právníkem V. Radoničem a lesníkem Lesinským. Lesinský odhaluje a kritizuje snahu skrývat obyčejnou touhu po zábavě do pláštiku patriotismu; vlastenectví je třeba odlišit a oddělit od nadbytečných přívěsků. Lesinskému jde o seriózní promyšlení koncepce pomoci zotročeným národům. Viz *Výber zo spisov XII*, s. 121-122.

²⁴ K.R. si jasně uvědomuje, že přes všechny politické změny po r. 1918 lidské srdce zůstává nezměněno, hřích zůstává stejný a stejně svazuje člověka a zotročuje národy, viz předmluva k 2. vydání knihy *Za vysokú cenu*. Stará Turá, 1926(číslování stránek začíná až od textu samotného románu).

²⁵ Učitel Ďumbiersky si při pohledu na polorozpadlou školu v Topoľové posteskuje: „Ach“, vzdychlo srdce, „to je iste škola. Keď z vonku tak vyzerá, ako asi vyzerat' budú ľudské srdcia v malebnej dedinke!“ Viz *Keď život začínal*. Stará Turá, 1931, s. 4/ *Výber zo spisov IX*(1996), s. 185.

bolo slovenskému národu razom pomožené! Potom každý muž i každá žena znal by sebe aj iným v dobrom poradiť. Aj telesný blahobyť by sa zdvihol.“²⁶

K. R. měla na zřeteli také institucionální čili jaksi kolektivní formu celkové výchovy národa, jež se má realizovat skrze působení věřícího faráře, který by kázal slovensky, nebo věřícího učitele. Příkladem takového faráře, přesněji řečeno bohoslovce, je Danko Žilinský, „ktorému všetko na tom záležalo, aby až kázať budú oni dakedy slovenskému ľudu Kristovo evanjelium, činili to čo možno najsrozumiteľnejšie a najlepšie.“²⁷ Spolu s kázáním evangelia studenti snili o slovenských gymnáziích a slovenské univerzitě.²⁸ Příkladem Duchem svatým osvíceného učitele je Jaroslav Ďumbiersky z novely *Keď život začínal*. Ďumbiersky má vizi, podle níž generace znovuzrozených učitelů pozvedne celkově národ.²⁹ K.R. i v jiných zdrojích, ve svých biblických výkladech, formuluje myšlenku povznesení národa prostřednictvím probuzení jeho elity.³⁰

Je cenné, že K.R. myslela na celý národ, že nepsala pro „dobrý pocit z tvorby“ a pro zisk, ale vědomě psala ve jménu dobra slovenského lidu, a nejen slovenského.³¹ Royová spatřuje v Kristu naději pro celý svět. Je cenné, že se Royová vyslovila pro Krista jasně, tedy ne v duchu formálně křesťanském, ale s důrazem na vnitřní proměnu člověka skrze přijetí Kristovy zásluhy a s důrazem na poslušnost Kristu skrze posvěcený život. K.R. se nevyslovila jen pro humanitu nebo podobný všeobecný ideál, ale názorným způsobem ukázala, k jaké obnově a v jakých rovinách vede víra v Krista. Tím, že se Royová vyslovila velmi zřetelně,

²⁶ *Súsedia*. Stará Turá: nákladom vlastným, 1927, s. 258/ *Výber zo spisov XII*(1998), s. 230-231.

²⁷ *Za presvedčenie*, s. 7/ *Výber zo spisov VIII*, s. 17. V tomto románe jde o celou skupinku studentů pedagogiky či teologie, kteří žili pro poslání pracovat mezi slovenským lidem.

²⁸ *Tamtéž*, s. 54/ *Výber zo spisov VIII*, s. 60. V letech 1874-1875 vláda postupně zrušila všechna tři slovenská gymnázia, viz KOVÁČ, D. *Dějiny Slovenska*, s. 140.

²⁹ „Ale hore zraky! Veď či nemá Pán Ježiš Kristus dost' moci, to, čo pri iných národoch vykonal, urobiť i pri nás!? Až On si nás, učiteľov, vzkriesi, až Duch svätý horúcu lásku k Jeho svätej osobe zapáli v našom srdci a my tak celým životom povedieme ten budúci národ ku Pravde, Láске a Svetlu, áno, k Nemu, vtedy príde náprava. Viz *Keď život začínal*, s. 47-48/ *Výber zo spisov IX*, s. 224. Z hlediska uvedení do historického kontextu, po roce 1918 dochází k prudkému rozvoji celého slovenského školství, od základních škol až po univerzitu; během deseti let vzniklo např. na 60 středních škol. Dále viz KOVÁČ, D. *Dějiny Slovenska*, s. 196.

³⁰ K.R. tak činí v brožurce *Prebudenie*. Stará Turá: 1944, s. 5/ *Výber zo spisov XV*(2001), s. 309, při výkladu Ezd 1,1.5: „No čítame, že Boh zobudil ducha predných mužov i ľudu, a toto zobudenie prinieslo následky.“ Podobně uvažuje na s. 15/ *Výber zo spisov XV*, s.319/, kde hovoří o „vzácných lidech“, vynikajících mravními a duchovními kvalitami: „Čím viac takých vzácných ľudí, tým lepšie pre národy.“ Podobně i v povídce *To, čo večne trvá* čteme: „Čo nás hubí a ničí, sú neveriaci, od Boha odpadnutí profesori. A práve preto nič nepozdvihne náš národ, iba veriaci vodcovia, ktorí sa majú vychovať z terajšieho dorastu.“ Viz *Výber zo spisov VII*, s. 156.

³¹ Národní zájem Royové automaticky nevylučuje český národ, ba naopak vyslovuje se pro česko-slovenskou vzájemnost a nabádá k účtě k Čechům: *Súsedia*, s. 251-252/ *Výber zo spisov XII*, s. 224-225. U Royové najdeme také **panslavistické motivy**(*Za presvedčenie*, např. s. 132-137, **173**/ *Výber zo spisov VIII*, s.133-138, **172**; *V pevné ruce*; *Divné milosrdenstvo*). V románě *Za vysokú cenu* jsou hlavními postavami Poláci M. a A. Orlovští, Rus A. Lermontov a Slovák M. Ursíny. V románě *Za presvedčenie*(s. 200/*Výber zo spisov VIII*, s. 197) pak nacházíme nejvyšší hodnocení národů – **národy** nemají své určení jen na zemi, ale **byly stvořeny pro věčnost**, v tom tkví jejich poslání, i poslání slovenského národa. Royová tak zastává internacionalismus, přeje svému národu a zároveň nepotírá národ maďarský. Je třeba navíc zmínit, že k těmto myšlenkám dospěla po svém znovuzrození K. Žilinská, horlivá slovenská vlastenka.

„nesla kůži na trh“, a to navíc z toho důvodu, že i v její době toto a takto formulované řešení budilo rozpaky a averzi³² – určitě proto, že takováto cesta vyžaduje u každého pokání, což není krok (lacině) příjemný a populární.

Proč je myšlenka povznesení národa aktuální? Jednak proto, že se každý národ nachází v určitém morálním a kulturním stavu a tento stav se může a má zlepšovat, to si jistě přejí především osoby postižené jeho negativními stránkami, tunelováním, podplácením apod. Dále, každý národ má a musí si zvolit nějakou normu, kterou se chce řídit, i kdyby se nechával slyšet, že žádnou normu nepotřebuje. Pak je tou normou nepřítomnost normy či vyšší normy, kdy si každý dělá, co se mu zlíbí (S 17,6). Národ se rozhoduje nebo může rozhodovat pro určitou normu zvláště po přechodu do nového politického stádia. V době K.R. to byl zánik monarchie a vznik Československa, doba lepších vyhlídek. Naše národy svrhly v roce 1989 vládu komunistů, nastoupila demokracie. Komunismus zanechal po sobě spoušť, v lidech, v jejich myšlení, v ekonomice, podobně jako se na slovenském národě za časů Royové podepsala maďarizační nadvláda. I po pádu komunistického režimu zde byla a je otázka, jak dál, jak pomoci národům, které byly desítky let vystaveny vlivu totalitárního systému čili také nesvobody, jako za Rakouska-Uherska. Za další přelom můžeme považovat vznik samostatné ČR a později vstup naší vlasti do EU – i zde se dost hovořilo a hovoří o duchovní orientaci spojené Evropy.³³

2) Kultivace lidské duše

Dalším aktuálním prvkem, ba výzvou, je myšlenka kultivace lidské duše, což je vlastní vnitřní strana, předpoklad a individuální rozměr předchozí idey celkového pozvednutí národa.

Myšlenka kultivace duše konkrétního člověka je i pro K.R. velkým tématem a implicitně vystupuje patrně ve všech jejích beletristických dílech. Všimněme si už jen Martinka z novely *Bez Boha na svete*, který se chce vzdělávat, který se vyptává jiných, nabádá Jožka, aby si

³² Nepřející ohlasy své doby vtělila autorka již do replik a postavů některých svých hrdinů, např. markýze Orana, který si dává záležet, aby se jeho dcera nemohla dovědět o Ježíši, a proto takovýto zákaz zakotvuje i do pracovních smluv svých zaměstnanců. Činí tak ve jménu domnělého primátu vědy nad vírou (*Za vysokú cenu*. II. vydanie. Stará Turá: nákladem vlastním, 1926, s. 383/ *Výber zo spisov XI* (1994), s. 359-360. Rozpaky sledujeme u právníka V. Radoniče, *Výber zo spisov VII*, s. 123. O kritických výpovědích na adresu náboženského zaměření děl K.R. viz např. SLAVKA, Michal. Dielo Kristíny Royovej v kritike In: *Výber zo spisov II*, s. 253-254. Celkový seznam reakcí na dílo K. R. viz <http://www.staratura.sk/data/pages/historia/osobnosti/royovak.htm>.

³³ Např. ŠPIDLÍK, T. Duchovní jednota Evropy In: *Universum 2/2004*, s. 37-42 ; HALÍK, Tomáš. *Vzýván i nevzýván*. Praha: Lidové noviny, 2004, s. 148-194.

vážil školy. Jak se tak Martinko dovídá více o Bohu, přestane nadávat dobytku³⁴, do kostela chodí v čistých šatech a v neděli se i na pastvu se obléká čistě, jinak než během týdne³⁵, upouští od výtěžné činnosti pletení košíků, dokáže spolknout nadávky a nevděk hospodyně, které zachránil ovečku atd. Martinko svým příkladem ovlivňuje lidi ve svém okolí. Myšlenka kultivace lidské duše zaznívá u K.R také explicitně. Směr této kultivace je jasný: k většímu dobru.³⁶

Nejvíce myšlenka zušlechtování člověka vyniká v povídce *V pevné ruce*, a to nejen na Olze Hodoličové, která je vykreslena jako „objekt“ zušlechtování. Olga je ve svých šestnácti letech nevzhledná, nevkusně oděná a učesaná, vnitřně omezená, nevzdělaná, bez vystupování.³⁷ Postupně se díky péči křesťanských přátel naučí lékárnickému povolání, naučí se vařit a zdravě vařit, naučí se anglicky, hře na klavír – to vše na vysoké úrovni. Navíc po dobu nepřítomnosti manžela velmi hospodárně spravuje jejich majetek a věnuje se charitě: řídí nemocniční diakonický ústav. Olga si osvojí důstojné vystupování a dokonce se naučí odívat s křesťanskou elegancí³⁸, z čehož plyne, že ke kultivaci člověka patří i smysl pro vkus. Tyto všechny podněty mají původ ve víře v Krista a ve změně, kterou víra v člověku působí. Olga posleze uvěří v Ježíše Krista, to je největší krok v zušlechtění její duše, z vděčnosti a lásky k Pánu slouží zdarma potřebným.³⁹ Svůj život odevzdá Kristu pak její manžel M. Hodolič, i jeho duše prochází kultivačním očištným procesem, lituje své dřívější pýchy a přezíravosti, kterou častoval svou manželku.

Jak je zřejmé již z tohoto příkladu, zušlechtování člověka probíhá ve všech rovinách jeho života, týká se především jeho vztahu k Bohu, k bližním, týká se jeho celkového chování, smyslu pro pořádek, pracovních a hygienických návyků⁴⁰, zefektivnění pracovních postupů⁴¹,

³⁴ *Výber zo spisov II*, s. 14.

³⁵ Viz rozhovor Martinka s hrobařovou ženou, která si v neděli vymění čistou zástěru místo špinavé: *Výber zo spisov II*, s. 36.

³⁶ Vyslovuje ji jako své poslání a velkou nutnost mladá učitelka Marienka Lomnická: „Medzi tými dospelými je tu snáď už tretia generácia, čo o ich charaktery nikto nepečoval, ani sa nestaral, aby bylo v nich dobro pestované.“ Viz *Slnečné dieťa*. Stará Turá: nákladom vlastným, 1932, s. 102/ *Výber zo spisov IX*, s. 330.

³⁷ Viz její v popis v *V pevné ruce*. Přel. M. Rafajová. Praha II: Knihkupectví Ant. Auerveka, 1928, s. 7-9/ *Výber zo spisov III*, s. 240-242.

³⁸ *Tamtéž*, s. 29-30/ *Výber zo spisov III*, s. 257.

³⁹ *Tamtéž*, s. 37/ *Výber zo spisov III*, s. 263.

⁴⁰ V povídce *Druhá žena* je sekvence, kdy Ilenka Mrázová opatří zlevněnou vanu; její muž se nejprve zdráhá, ale koupel mu velice prospěje. Viz *Výber zo spisov III*, s. 108-109. Royová ani ve své povídkové parafrázi evangelia neopomene při události uzdravení posedlého rozepsat i jeho proměnu po stránce vzhledu a hygieny, viz *Výber zo spisov V. Splnená túžba*, s. 151.

⁴¹ Ilenka Mrázová jako příklad zručné a pilné hospodyně vlastní šicí stroj (*Výber zo spisov III*, s. 74). Staniša koupí na Borín stroj na sázení brambor, přičemž tento krok je i jasně kladně okomentován osobou druhou přívyklou tradičním metodám: jeho teta schvaluje, že se práce zrychlí, zkvalitní a ušetří se lidská námaha i čas. Viz *Staniša*. Stará Turá: vlastním nákladom, 1928, s. 123/ *Výber zo spisov XIV*(1999), s. 110. Stojí za to poukázat na jedno místo z novely *Slnečné dieťa*(s. 44/ *Výber zo spisov IX*-1996-, s. 278), kde devatenáctiletý učitel Š. Martiny dostane od svých rodičů – přesněji od matky – k Vánocům fotoaparát! Jestliže kniha vyšla v roce 1932 a známe věk hlavního protagonisty, domysleme, kdy se asi mohla narodit jeho maminka a co to

lepšího využití půdy⁴², estetického cítění, samozřejmě vzdělání, snahy o profesní růst, čili celkově snahy nezůstat stejným, nezůstat na místě, ale posunout se kupředu⁴³, od nižšího k vyššímu, od alkoholismu ke střídmosti a pilné práci, od sobectví a požívačnosti k zájmu o potřebné, od ateismu či formální zbožnosti ke zbožnosti srdce.⁴⁴

Kultivace duše probíhá u nejrůznějších typů lidí: u negramotného sirotka Martinka (*Bez Boha na svete*), u hraběte Rudohorského (*Šťastní ľudia*), u domkaře alkoholika Srnianka (*Súsedia*), u mládím a ideály čišticích studentek pedagogiky (*Za presvedčenie*), u všemi zapuzované „magdaleny“ Dorky Zemanové⁴⁵ (*Vo vyhnanstve*), u zkušených farářů (katolický kněz Malina v povídce *V slnečnej krajine*; evangelický farář Morháč v románě *Súsedia*), u hluboce věřícího Štefana Hradského⁴⁶, u osleplého Peterka (stejnomená povídka) i u umírajícího pastýře Bienika (*Súsedia*). Hajný Rozhoň, který jinak nemá rád hluk, svolí, aby k němu mohli přijet dva nezuživí synovci, začíná se svou rodinou číst denně Boží slovo (povídka *Navrácený ráj*). Ke změně dochází u žen, u mužů, u lidí nejrůznějšího věku, povolání a stavu i nejrůznějšího mravního či duchovního východiska (zlotřilci, slušní lidé i teologové). Proměna má různý průběh: někteří (např. alkoholici) nejprve uvěří v Krista a pak dávají další život do pořádku, Ilenka Mrázová (*Druhá žena*), která je čistotná, pořádná, všechna čest, si postupně uvědomuje, že potřebuje Spasitele. Změna je závislá na čase a možnostech, které dané postavy mají. Nelze říci, že by O. Hodoličová dospěla dál než Martinko. Změna je možná, přínosná a žádoucí ve všech sociálních poměrech.

vypovídá o její progresivnosti!

⁴² Chalupník Jankovič se rozhodne koupit louku, vysadit na ní ovocnany a celek spojit se svým gruntem a obehnat plotem. Také Jankovič plánuje mechanizaci – koupí strojových pluhů. Jeho jednání vychází z křesťanského přesvědčení, které se nemůže neodrazit ani ve vztahu k půdě. Viz *Súsedia*, s. 159-160, 175-6/ *Výber zo spisov XII*, s. 145, 159.

⁴³ M. Slavka ve své předmluvě poukazuje na tento klad na románě *Súsedia* a porovnává jej s dílem Timravy: „Z obsahu tohoto románu priam vyžaruje jej autorská vitalita – nepozerá sa späť, nie je v zajatí odchádzajúcej generácie – žije a tvorí v atmosfére súčasnosti. V tom je Royová – ak si zvolíme porovnávaciu metódu – ideovo a tvorivo pred Timravou. Z Timravinych *Ľapákovcov* (1914) priam hmatateľne vidíš prežívať slovenskú obľomovčinu – len nie sa pohnúť, neopustiť zabehanosť. Nie tak Royová. Jej Hanička Jankovičová a Štefko Uhrých sa neobzerajú naspäť; s nimi sa pomaly prebúdzajú celá dedina – pretiera si oči a rastie. Písala to vyše šesťdesiatročná žena?! Kde vzala Kristína Royová silu vzkriesiť ‘nových ľudí’ a dať im myšlienky, idey, ktoré dvíhajú z dedinského zápečníctva a sú hybnou silou nových ciest...“. Viz *Výber zo spisov XII*, s. 7-8. Právě v románě *Súsedia* (s. 160/ *Výber zo spisov XII*, s. 145) to přímo zaznívá z úst M. Jankoviče: Neni ten sprostý, kto sa do smrti rád učí, bo stáva sa múdrejším, ale ten, ktorý sa domnieva, že už zná dost.“

⁴⁴ Zajímavou myšlenku, která je také projevem procitání duše, vyřkne na smrtelném loži starý Hodolič, který varuje syna před hříchem. Syn připomíná otci své i jeho celoživotní ateistické přesvědčení, které hlásají univerzitní učitelé, ale Hodolič syna jednoznačně zaradí: „Mlč, Michale, nevěř jim! To je dost dobré, dokud je člověk zdrav a má naději na život. Ale před smrtí všechno vypadá jinak. Já vím, že musím před Boha.“ Viz *V pevné ruce*, s. 4/ *Výber zo spisov III*, s. 238.

⁴⁵ Ta prožije asi největší přerod: uvěří v Krista, omluví se lidem ve vsi, vezme si k sobě dokonce dva sirotky.

⁴⁶ U této ryzí osoby by se zdálo, že už není třeba co kultivovat, ale Štefan jako požehnaný vykladač Pisma se ještě má jít vzdělávat na biblické škole. Kultivace jeho víry prochází procesem tříbení v otázce Marišky, zde nacházíme zajímavé teologické rozlišení v růstu jeho víry: když přijal Krista, umřel **světu** a **hříchu**, když se vzdal nároku na Marišku, umřel **sobě**, viz *Bludári*, s. 131/ *Výber zo spisov X*, s. 111.

Podotkněme, že kultivace probíhá i u celých rodin (rodina M. Mráze v povídce *Druhá žena*), dokonce i vesnic, čehož příkladem jsou Zorovce.⁴⁷

Kultivace duše probíhá díky probuzené víře v Ježíše Krista, která dodává změně v člověku na hloubce a důkladnosti. V této kultivaci nejde o to, že je člověk „dobrý“, ale o to, že se jeho dobrota zušlechťuje, precizuje, tříbí, je citlivější, jde o vybrušování charakterů. Důležitá je, a tím se hrdinové K.R. vyznačují, cílevědomost a chuť se učit a změnit se.

Myšlenka zušlechtění člověka je aktuální v dnešní době již proto, že nesrovnatelně vyšší životní úroveň není zárukou citlivosti lidské duše, nesignalizuje automatickou absenci jakékoliv drsnosti či humpoláctví. Z hlediska dostupnosti vzdělání jsme jistě „za vodou“, i když zůstává minimálně otázkou, zda dnešní děti z venkova znají skutečně více a mají více dovedností, než děti z vesnice konce 19. století, pokud jde o znalost přírody, bylin, hospodářského života a zručnost v domácích pracích.

Je naše doba drsná a lidská duše obhroublá a neokřesaná? Poslechněme si herce J. Hanzlíka: „Já mám hrozně rád veselohry ze 30. let. Oldřich Nový, Vlasta Burian, Hugo Haas, ten laskavej, noblesní humor. A jako všechno dneska hrubne, tak samozřejmě hrubne i ten humor. Myslím, že to můžu posoudit, protože, když se sem po čase vracím, skutečně vidím, jak celá česká společnost hrubne. Když slyším, jak si mladí lidé povídají v metru, nevěřím svým uším. Hezký holky, do kterých byste neřekla, že jsou to nějaký fabričky! To si vždycky říkám: Holka, ty zdob a mlč! A když jsem tady, většinou každé večer jdu někam do divadla. Ale ono to prosakuje i na jevišti! Já nevím, proč se na diváka musí valit tolik hrubosti a sprostoty.“⁴⁸ Podobně Hana Maciuchová: „Životní styl směřuje k povrchnosti, je bez tajemství, bez rozlišovacích schopností, bez elegance.“⁴⁹ Co k tomu dodat? Potřebujeme celkovou kultivaci, kultivaci duše, kultivaci svědomí⁵⁰, kultivaci postojů v základní hodnotové

⁴⁷ Zavření hospod, konec opileckého halasu, *Súsedia*, s. 247/Výber zo spisov XII, s. 221.

⁴⁸ V odpovědi na otázku „V Úsměvech vlastně mapujete český a televizní humor. Jak se proměnil během vašeho života?“ Viz *Pátek LN*, 21.11.2003, č. 47, s. 9-10.

⁴⁹ *Vlasta*, 9.5. 2001, s. 7.

⁵⁰ Zde bych chtěl poukázat na dvě formy kultivace duše důležité i pro naši dobu: **růst citlivosti svědomí a úplné pokání**. **Růst citlivosti svědomí** můžeme zřetelně pozorovat na postojích Tomáše Zahradského ke své manželce Evě. Nejdříve ji bije, pak už jen přehlíží, postupně se k ní začne chovat vlídně, vehementně se jí dokonce zastane před svou matkou, zahrnuje ji jen dobrými slovy, péčí a prosí o odpuštění a o společný nový začátek. Uvěří v Krista, a protože jeho matka stále uráží jeho ženu, ba způsobila jí svým násilím zranění, Tomáš ji zdvořile vyzve, aby odešla bydlet k jeho sestře, aniž lituje, že si matka bere s sebou velkou část majetku hospodářství, který jí patřil – viz *Výber zo spisov IV. Stratení*, 180-5, 195, 197-8, 235, 237, 241, 256. Příkladem **úplného pokání** se stává Ludovít Černej z dílogie *Za presvedčenie a Na rozhraní*. Ludovít jako kandidát bohosloví a duchovenského úřadu zradí členy vlasteneckého spolku, své nejlepší přátele – ti přicházejí o tolik vysněnou budoucnost. Mladík tak učiní na nátlak svého profesora, který mu zároveň slibuje, že jeho samotného jakýkoliv postih mine. Ludovít má šanci dostat „fáru“. Jeho snoubenka jim ale kvůli jeho zradě přátel pohrdne. Ludovít si svou zradu uvědomuje a **chce nést plně důsledky**, z hlediska pokory srdce i z hlediska faktického: odmítá stát se duchovním, a proto odchází z domova. Později pomáhá ve sboru svému příteli Dankovi, kterého zradil. Žije v ústraní, pomáhá lidem jako lékař. Jeho bývalá snoubenka se mu později omluví. Také baron Rainer (*Bludári*) se snaží synovi, kterého nadlouho opustil vše vynahradiť: hlubokou lítostí i finančně. Jde o to všimnout si nikoliv

oblasti, v oblasti zdvořilosti i co se věci marginálnějších, např. vkusu. Kdo si to přizná? Kdo z toho vyvodí důsledky?

3) Myšlenka očištného návratu (domů)

Při četbě děl K.R. mě také zaujala myšlenka návratu domů, která se znovu a znovu v různých mutacích opakuje. Šíře pojato jde o znovusjednocení s rodinou⁵¹, rodným krajem, prací otců(Štefko Uhráč, v románě *Súsedia*), ale důrazu na rodinu se budeme věnovat v dalším bodě. Jde totiž o víc než o znovunalezení vztahů v rodině. Na druhé straně návrat nelze od návratu domů, „k svojeti“ oddělit. Je to patrné na povídce *Prišiel domov*, kdy se J. Mikula vydává z Ameriky do rodné vesnice. Z hlediska doby K.R. je tato myšlenka pochopitelná, protože nouze donutila tisíce Slováků odejít do Ameriky, kteří tak zpřetrhali rodinná pouta.⁵² Dále se chodilo za prací po celých Uhrách a pak tu byla první světová válka. To vše bylo příčinou nejedné bolesti a nejednoho zamotání rodinných vztahů. V mnoha knihách je návrat základním předpokladem či dějovým motivem(*Ked' život začínal; Šťastný štedrý večer*). Nadevše a nově vyniká návrat v bajkách *Ako prišli lastovičky domov* a *Ako Kvapôčka putovala* – nově proto, že jde o alegorické příběhy a v případě Kvapôčky se jedná o návrat do domova, který je mimo tuto zem. Vidíme, že návrat má u K.R. více významových vrstev.

Návrat má často tu podobu, že člověk chce opustit svou minulost, špatnou minulost(*To, čo večne trvá*⁵³), ať už z hlediska svých hříchů a nebo (příčin) zranění, která utřžil(*Prišiel domov*) – chce se vrátit do bodu, kde se život zauzlil(bratři Filinové v povídce *Traja kamaráti*), anebo do doby předtím. Hrdinové K.R. proto často odcházejí ze „zkaženého světa“, ze světáckého prostředí, které jim přinášelo slávu a tučný výdělek(Mary Slavkovská v povídce *Traja kamaráti*).

Na první pohled se to zdá jako schvalování defétismu a zbabělosti, na druhé straně bývá sekulární svět drsný, nelitostný, nemorální, přináší bolest a zklamání. Stačí si třeba přečíst Deník Pavla Juráčka.⁵⁴ Není důvod k iluzím. Odchod od horší minulosti, a vůbec onen návrat,

podrobností, ale principů doprovázejících ucha důsledného pokání. Přiznejme, že v dnešní době je trendem „strkat hlavu do písku“, „dělat jakoby nic“ a nebo přinejmenším nepřijmout plnou odpovědnost a nesnažit se věc plně odčinit.

⁵¹ Opakuje se motiv, kdy ztracený sirotek nalezne své rodiče(*V slnečnej krajine; Traja kamaráti; Bludári* ad.).

⁵² Během poslední čtvrtiny 19. století vycestovalo do Ameriky 300 000 Slováků, viz KOVÁČ, D. *Dějiny Slovenska*, s. 143.

⁵³ Viz *Výber zo spisov VII*, s. 105-106.

⁵⁴ Vydal Národní filmový archiv v Praze v roce 2003.

má katarzní účinek. Nejednou to podtrhují líčení krásy přírody, kam se dané osoby vracejí nebo odcházejí.

Na doplnění toho, že při návratech nejde jen o návraty domů, chceme ozřejmit, že návrat u K.R. znamená příklon k hodnotám a postojům, za něž by se člověk nemusel stydět, k hodnotám, které nejsou povrchní, přechodné, ale naopak nosné. Návrat znamená dát život do pořádku, návrat k sobě samému, k překonání sebeodcizení a nalezení pokoje srdce.⁵⁵

Základním typem návratu je pokání, návrat k Bohu, návrat proto, že dané postavy od Něj a Jeho pravd kdysi odešly. Objevily však jejich hloubku a aktuálnost. Za všechny uvedme sebevědomého ateistu M. Hodoliče, který se vrací z Ameriky jako křesťan.⁵⁶ Návrat figuruje výslovně v povídce *Navrácený ráj*, v níž znamená otevřít své srdce a svůj dům nejen pro Krista, ale i pro potřebné. Tento ráj a návrat do něj byl koupěn na Golgátě.⁵⁷

Proč je otázka návratu aktuální i dnes? Copak dnes lidé nezkoušejí všechny možnosti světa, copak nejsou hnáni touhou poznávat nové chutě, nové zážitky, nové pocity, nové „výlety“? Copak lidé nenastoupili nekonečnou cestou či někdy spíše štvanicí za něčím novým, za novým uspokojením, jen aby se nenudili? Copak dneska není možné nechat se zahltnout obrazy z televize, z i-netu, z počítačových her, těmi spousty příběhů, v nichž se můžeme vnitřně zabydlet, takže už nevíme, co je hlavní, takže už nemáme svou vlastní cestu a zapomínáme na své bližní.(viz Jakub ve filmu *Samotáři*, který pro drogové opojení zapomíná tak zásadní věc, že má děvče). Copak se nepotřebujeme vrátit do svého srdce, oprostít se od hmbuku kolem a najít těch pár prostých, ale základních a stěžejních věcí, pro něž stojí za to žít? Nenabalí se na člověka při tom hodně hříchů, které je třeba vyznat a dát tak svůj život do pořádku? I před lidmi dnešní doby stojí velká otázka: K čemu (a od čeho) se potřebují vrátit?

4) Význam domova a rodiny a kvality mezilidských vztahů vůbec

Kdo se jen trochu začel do díla K.R., nemůže přehlédnout, jak velkou roli v nich sehrává rodina. Royová nepíše v duchu individualismu, a třebaže si dává záležet na vykreslení jednotlivých postav, její hrdinové nejsou „soustředěni na svou existenci“, nikdy nejsou odděleni od rodinných svazků, i kdyby byly narušeny smrtí nebo oddálením.

⁵⁵ Jozef Mikula v povídce *Přišel domov*(*Výber zo spisov VII*), s. 94.

⁵⁶ *V pevné ruce*, s. 31/ *Výber zo spisov III*, s. 258-259.

⁵⁷ *Navrácený ráj*, s. 60- 61/ *Výber zo spisov II*, s. 251.

Rodinné vzťahy vstupujú do popredia i v negatívnej forme, kedy je odsudzovaná jejich absence (*Deti hauzírerov*⁵⁸). Jsou jakoby posvátným předpokladem literárních děl K.R. Krásné rodinné vzťahy spojují manžele Adama a Aničku Dúbravské a otce Aničky. Vzájemná láska je hluboká, upřímná, úslužná a hlavně pevná. Dúbravští a Križko jsou šťastní, třebaže chudobní.⁵⁹ Mladí lidé prožívající společné štěstí neodsunuli starého člověka na vedlejší kolej, neuzavírají se do sebe a poslěze – k vlastnímu synovi adoptují cizí dítě, chlapečka. Toto štěstí jim závidí mnozí (bohatší) a diví se, jak jsou šťastní i při své chudobě. Všichni tři se mají hodně rádi a přechkají i nápor ošklivých pomluv proto, že si čtou denně Bibli, modlí se a žijí podle toho, co čtou. Po smrti otce⁶⁰ prožijí oba manželé následkem Adamova zranění a léčení krizi, zvláště Anička, kedy si z hlediska celkových možností sáhnou až na (finanční) dno, nepřestávají se však milovat, nepřestávají důvěřovat Bohu.

Už z obsahu zmíněného díla vyplývá, že ryzí vzťahy v rodině nejsou samozřejmostí, procházejí zkouškami a je třeba o tyto vzťahy usilovat. Měli bychom uvést i negatívny príklad na výstrahu. Tím je stará Jankovičová z románu *Súsedia*, která systematicky psychicky deptá svou snachu, hodnou Marienku - sirotu, a tak škodí manželství svého syna, který žel, proti matce rázně nezakročí a pak si to po celý život vyčítá. Jankovičová až do své smrti zatají dopis, který Marienka poslala vzápětí po svém zmizení, celá ves, a hlavně její syn, pak žije více než deset let v domnění, že se Marienka ze zoufalství utopila – její tělo se však nikdy nenašlo. Kdyby Jankovič dostal dopis včas, žena by mu možná předčasně nezemřela a on nemusel být ukrácen o štěstí vychovávat jejich dcerku. Následky matčiny tvrdosti a zákeřnosti byly obrovské a sahaly za hranici jejího vlastního života. Neláska staré Jankovičové vyniká na pozadí krátce trávající lásce novomanželů. Podobně negatívny vliv, i když menší, měly matka a manželka na Martina Mráze v novele *Druhá žena*. S jejich přístupem kontrastuje ryzí jednání jeho druhé manželky Ileny, která se chová k nevlastním dětem lépe než jejich vlastní matka.

K.R. představuje rodinné vzťahy v různé dynamice. Ukazuje na pěkné vzťahy v různých kombinacích: na vzťahy manželů, rodičům s dětmi a dětí k rodičům – např. Ilenka Mrázová si získala jako macecha své nové děti láskou a ty pak byly hodné a úslužné.⁶¹ V novele *Šťastie* se zase hovoří o velkém spojenectví dvou bratrů. Už jsme zmínili Ilenku Mrázovou, která boří

⁵⁸ Tuto sbírku kratičkových povídek, nebo spíš reportáží, považuji za jeden z nejzdařilejších počínů K.R., škoda, že není tolik známa.

⁵⁹ Příkladem lásky manžela k manželce je chování Adama k Aničke poté, co se jí narodil synáček: „Hovorili predtým ženy, že má Anička v Adamovi muža dobrého; teraz ho nejedna závidela. Tak si ju obchádzal ani pred sobášom.“ Viz *Výber zo spisov VII. Šťastní ľudia*, s. 20.

⁶⁰ Pochovali Adam s Aničkou tatička, ako najlepšie mohli. Kde kto bol, každý mu išiel na pohreb. A nejeden otec, nejedna mať závideli mu tú lásku, ktorá tak opravdivo za ním želela.“ Viz *Výber zo spisov VII. Šťastní ľudia*, s. 31.

⁶¹ *Výber zo spisov III. Druhá žena*, s. 73.

mýtus zlé macechy, a vztah Dúbravských ke Križkovi – to jsou kombinace méně schématické a o to hezčí a zajímavější, neboť vidíme, že i v takových případech se vyskytují ryzí vztahy – jejich účastníci nejsou závislí na tom, že jsou si vrstevníky, kteří mohou od sebe navzájem slyšet to, co chtějí a znají, ale naopak jsou otevření vůči trochu jiným dimenzím vztahů a vůči zkušenostem toho druhého. Třetím takovým poněkud netypickým příkladem je krásný vztah dospělého vnuka Jozefa Mikuly a jeho babičky (povídka *Prišiel domov*).

Ale budiž jasně řečeno, že pěkné vztahy u K.R. nejsou zkomolenou formou verše apoštola Pavla: Čiňte dobře všem, zejména pak těm, kdo patří do rodiny. (Místo: do „rodiny víry“.) K.R. vykresluje také pěkné vztahy mezi lidmi nespřízněnými, jako např. mezi sirotky Martinkem a Jožkou (*Bez Boha na svete*), dále poněkud bizarní přátelství mezi třemi bezdomovci z povídky *Tuláci*.⁶² Krásný vztah vznikne mezi Metodem a Davidem, křesťanem a Židem (povídka *Sluha*). Zmíňme ještě přátelství mezi sousedy Štefanem Hradským a Petrem Kračinským.⁶³ Stojí za to také zmínit čisté vztahy mezi děvčetem a chlapcem, kteří si na sebe myslí anebo mezi snoubenci – mladí muži respektují děvčata, v těchto vztazích je slušnost, důstojnost, zdrženlivost.⁶⁴ Zajímavé je už to, že u Royové najdeme kamarádství mezi sousedy Štefanem, Petrem a Mariškou, a že neopomíjí poukázat, že vztahy mezi svobodným chlapcem a svobodným děvčetem, nebo mezi vdanou ženou a svobodným mužem mohou mít rozměr sourozeneckého vztahu.⁶⁵ Mladí muži dokáží na svých vyvolených obdivovat jejich charakter, půvab – bez sexuálních a chtivých podtextů a jestli ne, nemá to dobré následky.⁶⁶

Je třeba vyzdvihnout, že K.R. popisuje různé typy krásných vztahů, a že ani vztahy mezi chlapci děvčaty neredukuje na věci týkající se sexu. Je jistě lepší líčení vztahů potlačit a zredukovat jejich sexuální dimenzi, než exponovat sex a jiné dimenze potlačit. I jiné vztahy neredukuje jen na práci a zisk. K.R. ukazuje na možnosti rozvinutí různých mezilidských vztahů a vyhýbá se jejich schematizaci. Její (kladní) hrdinové myslí nejprve na potřeby druhého.

Bylo by na místě vyslovit důslednou kritiku úpadku dnešních mezilidských vztahů (potratů, rozvodů, rozchodů, domácího násilí, zužování vztahů na sexuální uspokojení, odcizení, povrchnost), protože právě výhrady, že by šlo o banální a nic neřešící výlevy, jsou a

⁶² *Výber zo spisov V*, s. 74-75.

⁶³ Toto přátelství ze strany Štefana kulminuje v situaci, když je ochoten vzdát se milované Marišky, o níž Petr jeví upřímný zájem, a ze strany Petra pak tím, když respektuje Mariščinu rozhodnutí pro Štefana. Viz *Bludári*, s.132,139/ *Výber zo spisov X*, s. 112, 118. „Uznal i Peter a podvolil sa vôli Božej. To, čo oboch kamarátov inokedy navždy bolo rozdelilo, spojilo ich ešte užšie k sebe. Takto, že chceli šťastie jedon druhému obetovať, uctili jeden druhého.“ Viz *Bludári*, s. 139.

⁶⁴ *Súsedia*, s. 46-47/ *Výber zo spisov XII*, s 46-47.

⁶⁵ *Bludári*, s. 133/ *Výber zo spisov X*, s. 113 ; *V pevné ruce*, s. 12, 20/ *Výber zo spisov III*, s. 244-245.

⁶⁶ *Výber zo spisov VII. To, čo večne trvá*, s. 131-133, 136-137.

mohou být projevem naivity a neochoty nahlédnout realitu a hledat řešení. Uvedu jen jednu věc, v níž je K.R. dnes neodbytně aktuální: mezilidské vztahy čili ryzí láska na všech jejich úrovních je víc než peníze (víc než sláva, úspěch, postavení a uspokojování vlastních potřeb). V tomto směru jsou její díla jistě aktuálnější, než by se na první pohled zdálo.

5) Dát dobrý příklad

Dalším pozitivem děl K.R. je, že dávají dobrý příklad. Tento prvek není pouze „vedlejším produktem“ její tvorby, který v ní lze postřehnout, nýbrž jedním z výslovných záměrů autorčiných. Sama Royová se nechává slyšet následovně: „Svet všetok v zlom väzí. Na ceste do záhuby nezastavia ho ani teorie, ani učenia, ani formy, ale jedine živý príklad tých, o ktorých vraví sám Syn Boží: 'Vy jste světlo světa'“. ⁶⁷

Hovoříme-li o významu dobrého příkladu v díle K.R., musíme začít nikoliv u lidí, ale již u neživé přírody, u dešťové kapičky, která slibuje, „že na zemi bude dobre robit“ ⁶⁸. Celý krátký příběh „Kvapôčky“ je příběhem o konání dobra, o radostném smýšlení víry a pomáhání potřebným (zvadlé pomněnce, osiřelému kolouškovi, stojícímu mlýnu, aby bylo chleba pro hladové děti). Podobně vlaštovky: oslavují Boha a ty poslušné doletí šťastně domů (bajka *Ako prišli lastovičky domov*).

Pokud jde o hrdiny z řad lidí, jejich příkladů je bezpočet. Jsou jimi děti: sirotek Martinko, který svým jednáním a vírou dává zářný příklad dospělým, takže se stávají lepšími (*Bez Boha na svete*); osmiletý Paľko Juriga, kterého si pro jeho upřímnou víru, dobrotu a úslušnost nadevše oblíbí katolický kněz Malina (*V slnečnej krajine*), člověk zcela jiného věku a postavení.

Dobrý příklad dávají svobodní mladí lidé: Metod (povídka *Sluha*) pomáhá sedláku Ondrášikovi více než musí, učí číst chromého Samka, věnuje se Židu Davidovi, je přínosem pro celou vesnici: svou prací, láskou, vírou a rozšafností – stejně tak Anička Somorová v novele *Vo vyhnanstve*. Ze vdaných žen je to „macecha“ Ilenka Mrázová (*Druhá žena*). Zmiňme bohaté a příslušníky inteligence: lékaře Dr. Tichého a paní velvyslancovou Zámojskou, kteří se věnují Olze Hodoličové (*V pevné ruce*). Hrabě Rudohorský, poté co zavinil těžký úraz kováře Dúbravského, mu zajistí adekvátní péči a nachází pochopení pro

⁶⁷ Předmluva k prvnímu vydání románu *Za vysokú cenu* (1903).

⁶⁸ *Výber zo spisov V. Ako Kvapôčka putovala*, s. 8.

potřeby chudobných(*Šťastní ľudia*). Starší generaci zastupuje např. písmák dědeček Martiš, který se ujme dvou sirotků(*Navrácený ráj*).

Myslím, že oblasti, ve kterých se dobré příklady postav K.R. realizují, jsme už porůznu uvedli v jiných kapitolách. Přece jen však zmiňme nezištnost v mezilidských vztazích, vroucnost víry, citlivost svědomí, připravenost plně nahradit zapříčiněnou škodu a důsledně se omluvit, úctu ke starším, skromnost, nesobeckost, pak jsou to dobré návyky: pracovitost, čistota, touha se vzdělávat atp.

Většina postav nemá snadnou výchozí pozici, o to cennější je příklad, který dávají. V mnohých případech je základní motivací jejich života láska k Ježíši Kristu⁶⁹, ale není to pravidlem – Royová nevylučuje, že by tradiční křesťané neměli vysoký morální kredit.⁷⁰

V rámci této kapitoly pojednávající o myšlence dobrého příkladu bych se zmínil o myšlence, která s důležitostí příkladu souvisí, ale kterou neuvádím zvlášť: jednak z důvodu rozsahu této práce a pak právě proto, že díky ní vyzní myšlenka příkladu výrazněji. Jde o to, že mnoho postav K.R. má **vědomí úkolu**⁷¹, úkolu před Bohem, úkolu před lidmi, úkol splnit poslání, využít čas života, který má daná postava před sebou, splnit slib, který dala Bohu, sama sobě nebo někomu třetímu. Už kapička má poslání konat dobro, slavíček má chválit Boha. Dr. Tichý, který je vážně nemocen, chce pomoci O. Hodoličové, Metod slíbil R. Sokolovovi, že se postará o starého Davida, otce jeho matky Ester. Vědomí úkolu a poslání dává sílu, vytrvalost a směr lidem, kteří žijí tak, že dávají příklad jiným.

Je možné namítnout, že líčení Royové jsou naivní a nemají nic společného s realitou. Kdo ovšem může dokázat, že takto nikdo nejednal a nejedná? Nesmíme zapomínat, že **Royová** měla to štěstí či spíše se jí dostalo milosti, že **skutečně znala lidi ušlechtilé, laskavé a morálně čisté**: své rodiče, své sourozence, babičku, z dalších vikáře M. Roháčka.⁷² Z její životopisné knihy *Za svetlom a zo svetlom* vyrozumíme, že Royová měla možnost poznat mnoho ryzích, Bohu oddaných charakterů – z řad inteligence, šlechty i kopaničářů – měla dostatečný syžetový podklad psát kompetentně o kladných hrdinech, tak jak je nám

⁶⁹ Dr. Tichý vysvětluje O. Hodoličové důvod laskavosti a ochoty slečny Morganové a paní Zámejské: „Víte proč jsou dobří? Poněvadž milují Krista a poněvadž je jejich životem...“. Viz *V pevné ruce*, s. 30/ *Výber zo spisov III*, s. 258.

⁷⁰ Ilenka Mrázová neví, jestli miluje Ježíše Krista, a že by Ho měla milovat, viz *Výber zo spisov III. Druhá žena*, s. 85-86. Podobně vysoce morální kredit sledujeme u mlynáře Kozimy, i když nevěří v odpuštění hříchů, Boží soud a život věčný – *Výber zo spisov III. Vo vyhnanstve*, s. 186-187.

⁷¹ Výrazně to zaznívá u faráře Morháče po jeho znovuzrození, u něj dochází k posunu, k objevení významnějšího úkolu. Nejprve to byla starost život jeho matku, teď toužil vést svůj sbor k živé víře, viz *Súsedia*, s. 180/ *Výber zo spisov XII*, s. 163.

⁷² Čtenář děl K.R. nesmí opomenout její životopis *Za svetlo a so svetlom*, bez něj by neměl klíč k pochopení mnoha literárních postav jejich děl a motivů v nich přítomných. Royová se vyjadřuje o své rodině v superlativech, podobně oceňuje vikáře Roháčka(*Za svetlo a so svetlom*. Stará Turá: nákladom vlastným, 1928, s. 7-10, 22-24, 26-28/ *Výber zo spisov VI*(1992), s. 11-14, 24-27, 28-30.

představuje. Není příčinou odmítání etiky děl K.R., např. pokud jde o vztahy mezi mladými muži a děvčaty, skryté vědomí provinilosti za nízké smýšlení o vztazích mezi oběma pohlavími, jak je dnes rozšířeno? Některé prvky vztahů mezi chlapci a děvčaty jsou podmíněny dobově(požadavek majetkové rovnosti partnerů), jednání hrdinů K.R. se může jevit stylizované nebo naivní těm, kdo s takovými lidmi neměli zkušenost, ale čtenář potřebuje dobrý příklad přesahující jeho akční rádius. Copak je (negativní) realismus jedinou metodou psaní? Copak máme u děl K.R. zapomenout, že stěžejním momentem je zde Kristus, který mění lidi a jejich přístup k sobě navzájem? A v posledu: i kdybychom nejednali na stejné mravní výši jako postavy K.R., jde už o to, abychom se k jejich normám blížili a abychom si osvojili ducha mravů, kterého autorka vykresluje, a šli směrem, který ukazuje. Teď mám na mysli všechny typy vztahů zobrazovaných v jejím díle. Vždycky je dobré a potřebné vidět před sebou určitý ideál a nebýt ovlivňován výpověďmi, které pouze registrují úroveň morálky dané doby, nehledě na to, že se často registruje to zlé a horší, a nepíše se o příkladech ušlechtilosti. U Royové najdou příklad děti, mladí lidé – svobodní i manželé, otcové, matky, lidé středního i nejvyššího věku, lidé různých pozic a stavů.

Určitá idealizace postav K.R. má výchovný význam a faktem také je, že její styl měl romantický ráz. Na druhé straně je velmi, až syrově, realistická: píše o chudobě, sirobě, nemocech, smrti⁷³, zimě, podvýživě, nevzdělanosti, píše také o lidské zlobě a křehkosti, lhostejnosti, bezcitnosti, manželské nevěře, sobectví, pošetilosti, o alkoholismu, následcích lidských hříchů⁷⁴, o zanedbávání dětí, rodiny atd. Její díla jsou místy nesmlouvavou, přímou či nepřímou, obžalobou⁷⁵ lidských morálních selhání; kladné postavy více vynikají právě v setkávání s postavami negativními. Čtenář se musí rozhodovat. K.R. nemá dluh vůči realismu, nevyžívá se však ve vyhledávání a líčení zla. Opakuji, že hlavním důvodem, proč u

⁷³ Je to patrné již v bajkách: růžičky vadnou i Slaviček umírá na prochladnutí, protože nedbal deště a potěšoval je svým zpěvem. Smrt byla obětí, kterou přinesl ve jménu nasazení pro druhé. Umírá také Martinko(*Bez Boha na svete*) – následkem úrazu a prochladnutí. Život i smrt Slavička a Martinka však měly smysl pro jejich nesobecké zaměření a pro jejich zaměření na Boha. O napětí přítomnosti romantických a realistických prvků u K.R. viz SLAVKA, M. Dielo Kristíny Royovej v kritike In: *Výber zo spisov II*, s. 257.

⁷⁴ Neposlušné vlašťovky se během náročného přeletu moře utopí(*Ako prišli vlastovičky domov*). Sedlák Petrovič se sice díky nalezené víře v Krista a pomoci příbuzných vyškrábe ze strašné propasti opilství, ale trvá to deset let, než se vymotá ze všech dluhů a dalších nepříjemností(*Výber zo spisov V. Keď nikde nebolo pomoci...*, s. 59) a konečně kníže Juraj Hričovský páchá sebevraždu – takový je výsledek jeho celoživotní cesty pýchy, tvrdosti a nekajivosti(román *Moc svetla*. *Výber zo spisov XIII*(2004), s. 433); továrník Oginský pak ve svém nesmiřitelném odporu proti Kristu a v důsledku stejně nesmiřitelné intolerance vůči víře v Krista ztrácí svou manželku, která ho opouští, a zastřelí nevinnou „nositelku světla“, Johanku Hričovskou, a skončí v ústavu pro choromyslné(*Výber zo spisov XIII*, s. 441-2).

⁷⁵ Velkou implicitní i explicitní obžalobou alkoholismu, jeho příčin, následků i doprovodných jevů je povídka *Opilcovo dieťa*, viz *Výber zo spisov V*, zvl. s. 50- 51. Nemůžeme také nezmínit soubor „reportáží“ *Deti hauzírerov*, s. 165-184, *Výber zo spisov VII*.

Royové povstávají a vystupují příkladní lidé, je Ježíš Kristus, který mění lidskou duši, který je nadějí na zásadní změnu i v životě toho nejhoršího a nejnenapravitelnějšího člověka.⁷⁶

6) Vztah k přírodě

Zpočátku bych tuto tematiku nenazval „aktuální“, ale spíš „zajímavou“ nebo „důležitou“. Jelikož se k ní lidé v dnešní době konkrétním způsobem staví, budeme jí v souvislosti s dílem K.R. také věnovat pozornost.

Je nesporné, že vztah k přírodě a její líčení tvoří bytostnou a z hlediska prostoru, kterou mu K.R. věnuje, nemalou součást jejího díla. K.R. popisuje přírodu s velkou láskou, poukazuje na její krásu, krásu hor, vodních toků, mračen, luk, květin. Krásu přírody vnímá např. Martinko.⁷⁷

Výjimečný charakter přírody spočívá také v tom, že léčí. Někteří hrdinové děl K.R. jezdí do přírody, zejména do hor, aby si fyzicky (farář Malina v povídce *V slnečnej krajine*) či psychicky odpočali (Mary Slavkovská; *Traja kamaráti*), mají to přímo doporučeno lékařem. Oázou je však příroda i pro J. Mikulu (*Prišiel domov*), který se vrací domu z Ameriky, aby se vypořádal s bolestnou minulostí.

Již z dosavadního vyplývá, že příroda má pro Royovou velký význam. Ten však spočívá zejména v tom, že příroda poukazuje na Boha Stvořitele. Pro Martinka je příroda vlastně první evangelistkou. Martinko pak ve svých úvahách nad přírodou dochází k poznání, jaký Bůh je, jaké má vlastnosti.⁷⁸

Příroda není jen objektem realizace fyzikálních, chemických a biologických zákonů, není neutrální ve svém zaměření, příroda oslavuje a uctívá Boha⁷⁹, je místem, kde má člověk pozvedat srdce k Bohu, je místem přímo bohoslužebným.⁸⁰ Slavíček oslavuje Boha a potěšuje své okolí (*Ako zomrel Sláviček*). Příroda Boha také poslouchá – vlaštovky, dešťové kapky. Zvířata jsou někdy uvědomělejší z hlediska vztahu ke Stvořiteli než člověk.⁸¹ Mívají více

⁷⁶ Právě tato naděje zaznívá i v tragické povídce *Opilcovo dieťa* adresovaná opilstvím sužovanému slovenskému národu, *Výber zo spisov V*, s. 51: „Žije Ježíš, Syn Boží a Syn člověka, hotový pomůct' i z tohoto bahňavého blata.“

⁷⁷ *Výber zo spisov II. Bez Boha na svete*, s. 11.

⁷⁸ *Výber zo spisov II. Bez Boha na svete*, s. 12.

⁷⁹ „Pravda je ten svet krásny, a všetko v ňom jako by sa modlilo.“ – říká Hanička Skálová (*Súsedia*, s. 47/ *Výber zo spisov XII*, s. 47). Viz také *Výber zo spisov V. Divné milosrdenstvo*, s. 163.

⁸⁰ Martinko si během pastvy čte Nový zákon (*Bez Boha na svete*), Paľko Juriga také (*V slnečnej krajine*), oba nad Písmem rozjímají, modlí se a duchovně rostou. Podobně bača Orlik, jeho vnučka Katuška a Imrich Kamenár si čtou Bibli a zpívají křesťanské písně při vodopádu, viz *Výber zo spisov V. Tuláci*, s. 112.

⁸¹ „Strakatá kráva sa zakaždým na neho (na Martinka) pozerala, keď liezol do svojho brlôžka. Snáď jej bolo divné, že keď ona aj ostatní roháci pred ľahnutím vždy si najprv kľaknú – chlapec sa nikdy nemodlí.“ (*Výber zo*

soucitu než lidé. To pes zachrání Ištvánka Filinu, kerý spadl do močálu, zatímco jeho starší bratr ho tam schválně zanechal.⁸²

Nejvyšším oceněním, které Royová přírodě připisuje, je, že ji mnohokrát a záměrně nazývá rájem, záměrně proto, že domýšlí toto označení do konce a připomíná blažené soužití a harmonii prvních lidí Adama a Evy, které bylo narušeno hříchem. Díky Kristu a jeho oběti je však otevřen druhý ráj (Lk 23,43).⁸³ Krása probouzející se jarní přírody poukazuje i na vzkříšení – vzkříšení duše člověka skrze Ježíšovu moc.⁸⁴ K.R. ovšem přírodu nezbožšťuje, jasně ozřejmuje, že ráj je jen v Bohu, věčný ráj.

Je důležité vědět, že Royová nedává najevo jen svůj kladný a láskyplný postoj k přírodě, ale k takovému to postoji přímo pedagogicky nabádá čtenáře. Činí tak zejména prostřednictvím postavy mladičkého učitele Š. Martinyho, který vodí děti na vycházky do přírody, seznamuje je s ní – názorně vyučuje přírodopisu – a učí je ji milovat: „Učíme sa poznávať poznávať a milovať stvorenie Božie. Ten, kto skutočne miluje stvorenie Božie, nemôže nemilovať Stvoriteľa.“⁸⁵ Tento citát naznačuje, že správný vztah člověka k přírodě – i z hlediska jejího původu – není samozřejmostí a je třeba k němu vychovávat. U Royové tak nacházíme momenty ekologické výchovy.⁸⁶

Proč se dnes můžeme učit od Royové stran vztahu k přírodě? Protože její postoj je vyvážený, úplnější. V dnešní době lidé jezdí do přírody, ale o Boží velikosti už nechtějí přemýšlet, nepokoří se před Bohem a nevzdají Mu chválu(Ř 1,20-21) – to je (logická i morální) nedůslednost. Někteří zase ztotožňují přírodu s Bohem. Někteří mají stvoření natolik rádi, že např. svým pejskům odkazují velké peníze anebo kvůli svým čtyřnohým miláčkům nemají čas na své bližní.⁸⁷ Ovšem tuto problematiku zachytila Royová již před námi.⁸⁸ Na druhé straně dnes víme o vandalství, vzpomeňme (podezření ze) zakládání úmyslných požárů v poslední době, víme o cíleně neúměrném využívání přírodních zdrojů, kdy se nehledí na budoucnost planety, pouze na brzký zisk.

spisov II. Bez Boha na svete, s. 9).

⁸² Bača P. Filina pak dvakrát nabádá děti, aby neubližovaly zvířatům, protože jsou lepší než lidé, viz *Výber zo spisov II. Traja kamaráti*, s. 143, 148.

⁸³ *Navracený ráj*, s. 57-59. Zde(s. 59/ *Výber zo spisov II*, s. 248-249) nacházíme zajímavou myšlenku, že Adam a Eva byli odsouzeni proto, že ze svého hříchu nečinili pokání a Boha nedoprosili.

⁸⁴ Takto uvažuje nad sebou E. Radoničová, viz *Výber zo spisov VII. To, čo večne trvá*, s. 102.

⁸⁵ *Slnečné dieťa*, s. 14/ *Výber zo spisov IX*, s. 251.

⁸⁶ Dalším takovým momentem je láska k půdě, která se projevuje jejím hospodárným využitím, viz pozn. č. 44.

⁸⁷ V Českých zemích se nacházejí pejsci ve 41% domácností, což teoreticky znamená cifru 1 750 994. V tomto drží Češi evropský primát, přestihli pejskaře ve Francii(38% domácností), Belgii(37% domácností) a Irsku(36,25% domácností). V Praze bylo za poplatky na psy vybráno v roce 2004 padesát milionů korun. Podle střízlivých odhadů vydají Češi na lékařskou péči svých pejsků ročně 2,5 miliardy korun. Tyto informace uvádějí *Lidové noviny* 24. září 2005. Příloha *Orientace*, s. I, II.

⁸⁸ V románě *Stratení* čteme o mladé statkářce Anně Lány: „S hydinou sa vedela bavit aj hodiny, ale dieťa nechala vždy len na pestúнку.“(*Výber zo spisov IV*, s. 172)

III. ZÁVĚR

Z přednesených bodů vyplývá, že dílo K.R. obsahuje mnoho důležitých a nosných témat, která jsou aktuální. Ona aktuálnost vyniká na nedostacích současné epochy. Dílo K.R. je pro naši společnost, nejen pro církev, důležitým inspiračním zdrojem, jak z hlediska jednotného zaměření jejich literárních prací, ale také proto, že své myšlenky přenesla do praxe. Veřejnost by měla být s jejím dílem seznamována – v tom spočívá úkol zejména pro křesťany. Otázkou zůstává, jak se k těmto podnětům čtenáři staví, do jaké míry je společnost realizuje či bude realizovat – to ale není problém díla K.R.

Na závěr je třeba poukázat ještě na jeden bod. Na závěr proto, že se tento koncept odvíjí v námi vymezených tématech a zásadním způsobem určuje jejich náplň a smysl a také proto, že bude nedílnou součástí příspěvků ostatních přednášejících, v nichž bude mnohokrát vyzdvihován. Tím základním předpokladem není jen myšlenka, ale osoba – živý Ježíš Kristus, proto byl jeho vliv na postavy K.R. i na ni samotnou tak konkrétní. Viděli jsme, že v Kristu je motivační potenciál k celkovému pozvednutí národa, ke kultivaci lidské duše, jeho sebeobětující se láska umožňuje pokání a všechny návraty k lepším hodnotám, jeho láska⁸⁹ je zdrojem lásky ve všech mezilidských vztazích, jeho příklad nasazuje tu nejvyšší laťku jako stimul k vzornému⁹⁰ životu člověka a je to Kristova oběť na kříži, která dává záruku nového ráje a zvýrazňuje přírodu jako ráj pozemský. Jestliže **jeden** koncept inspiruje a zakládá tolik nosných věcí týkajících se národů a zároveň duše člověka i přírody, jak nosný je **samotný koncept!** Jaká síla spočívá v Ježíši Kristu! Proto má smysl věnovat pozornost Jemu ještě více než skutečností, k nimž dává podnět. Proto má nejvyšší smysl chtít proniknout do této jeho moci. Jestliže je Ježíš zárukou aktuálnosti tak závažných věcí v díle K.R., jak aktuální je On sám a jeho dílo!

⁸⁹ Royová napsala také parafrázi příběhu evangelia podaného z perspektivy chlapce, který poskytne k zázračnému nasycení tisícového davu své ryby a chleby. Právě v něm vícekrát líčí Ježíšovu tvář a jeho pohled jako pohled plný nesmírné neodolatelné lásky, jeho srdce bije na věky samou láskou, viz *Výber zo spisov V. Splnená túžba*, s. 130, 155.

⁹⁰ Ve chvílích smutku a pochyb je pro Aničku Somorovou, kterou odvrhli její nejbližší pro její „bludařskou“ víru, vzpruhou právě příklad Ježíše Krista, kterého také jeho vlastní nepřijímali. Proto i ona chce nést kříž. Viz *Výber zo spisov III. Vo vyhnanstve*, s. 183.